

## MODERNIZAREA JUSTIȚIEI ÎN ȚĂRILE ROMÂNE PRIN REGULAMENTELE ORGANICE (1831-1832)

Dr. Andreea ATANASIU-CROITORU\*

---

The Modernization of the Justice in the Romanian Countries through the Constitutional Regulations (1831-1832)

**Abstract:** The aspect briefed in this article is tide up by the foreign military occupy and the reactions of the Romanian Countries against it. Important is the way in which were exert the judicial responsibility of the justice responsible in the Romanian Country and Moldova in this condition.

The Constitutional Regulation from the Romanian Country (1831) and Moldova (1832) continued the justice modernize effort, trying to apart the judiciary power by the executorial power, to laicize the justice, to establish the judge recruit way and to reduce the judgment course.

Generally speaking, the military occupation from the XVII century and from the beginning of the XVIII century lived short time. Under all this occupations were created for the Romanian countries new politically governance and new justice administration, and all these aspects are treated in this study.

**Keywords:** Romanian Countries, constitutional regulations, justice, modernization.

---

### Premise

Istoricii au reținut în mod unanim că, din cele mai vechi timpuri s-a simțit nevoia instituirii unor ordine și principii (a unor norme) cărora trebuie să li se supună toți membrii uneia și aceleiași societăți organizate. Începând cu legiurile versificate ale antichității, aceste norme „mai mult decât orice, statornicesc și desăvârșesc fericirea omenească, fie împiedicând sila și împărțind tuturor dreptatea“, cum scria Calimah în ordinul de promulgare al Codului său (1816), au fost editate potrivit nevoilor sociale mereu crescânde și aplicate din ce în ce mai des la conflictele neconținute ce-și căutau dezlegarea<sup>1</sup>.

Strămoșii noștri, dacii, au trăit multă vreme în triburi răzlețe, care se luptau deseori între ele. Ei erau împărțiți în nobili și poporul de jos și se deosebeau atât ca îmbrăcăminte, cât și prin felul lor de viață. Cei prinși în războaie erau ținuți ca sclavi.

Dacii erau oameni iubitori de dreptate și de libertate, ei nu erau obișnuți să umble prin judecăți și nici nu aveau legi scrise, de aceea își făceau, adeseori, singuri dreptate – „Legea talionului“ sau „dinte pentru dinte“ exprima modul de a-ți face dreptate. Cu toate acestea, puterea judecătorească se pare că era

---

\* Expert muzeograf Muzeul Marinei Române.

<sup>1</sup> *Codul Calimah*, ediție critică, București, 1958, p. 17.

încredințată preoșilor geto-daci. *Iordanes*, vorbea în scrierile sale despre marele preot *Comosicos*, urmașul lui *Deceneu* și îl prezintă pe acesta ca fiind „cel mai mare judecător, fără a exclude prin aceasta justiția supremă care aparținea, probabil, regelui”<sup>2</sup>.

Cucerirea Daciei de către romani a însemnat punctul de plecare pentru o nouă etapă în dezvoltarea societății pe teritoriul țării noastre, cu toate că influența romană se făcuse simțită încă de mai înainte, ca urmare a schimburilor comerciale. Ca provincie romană, Dacia a fost trecută sub cârmuirea împăratului, care a numit în fruntea ei un guvernator – *Legatus Augusti* – ce era ajutat de numeroși slujbași romani și de câteva legiuni așezate în centrele cele mai importante<sup>3</sup>.

Cunoașterea sistemului juridic existent în Dacia după ocuparea romană se poate realiza din surse indirecte, furnizate de dreptul aplicabil, respectiv dreptul roman. Dreptul roman se aplica cetățenilor romani rezidenți în Dacia, peregrinilor din această provincie, precum și așa-zisului *ius gentium* – în esență, tot drept roman, ce reglementa raporturile dintre cetățeni și peregrini.

Pe lângă dreptul roman aplicat peregrinilor a existat și un drept local geto-dac ce se folosea concomitent cu cel dintâi și cu ale cărui norme venea, în unele cazuri, în conflict. Cetățenilor romani rezidenți în Dacia li se aplica dreptul roman clasic. Pentru celelalte categorii sociale cărora li se aplica dreptul roman, o deosebită importanță aveau edictele guvernatorilor și constituțiile imperiale. Guvernatorii, în calitatea lor de cârmuitori ai provinciilor, dădeau edicte prin care arătau modul în care înțelegeau să aplice sistemul juridic roman, la care introduceau și dispoziții luate din sistemul juridic autohton (norme de drept local).

Constituțiile imperiale, dintre care cele mai importante erau edictele imperiale și mandatele, erau dispozițiile asemănătoare celor ale magistraților romani, însă, fiind date de împărat, erau aplicabile în întregul imperiu și pentru întreaga perioadă de domnie. Mandatele erau instrucțiuni date de împărat guvernatorilor cu privire la diferitele probleme de drept civil și penal și care urmăreau să fie aplicate locuitorilor din provincie<sup>4</sup>.

Așa după cum am mai arătat, după cucerirea Daciei, dreptul autohton geto-dac a rămas în vigoare pentru a reglementa acele raporturi pe care romanii le mai îngăduiau să fie reglementate de dreptul local. Aceste norme le reprezentau obiceiurile sau cutumele geto-dace, tolerate de noii stăpânitori cu condiția de a nu contraveni dispozițiilor de ordine publică romane<sup>5</sup>.

<sup>2</sup> Ștefan Berechet, *Judecata la români până în secolul XVIII*, Cernăuți, 1926, p. 31.

<sup>3</sup> Mihai Bărbulescu, *De la începuturile civilizației la sinteza românească*, în *Istoria României*, București, 1998, p. 52.

<sup>4</sup> Vezi Andrei Rădulescu, *Romanitatea dreptului nostru*, în „Analele Academiei Române. Memoriile Secției Istorice”, seria III, tom 21, Mem. 1, București, 1939.

<sup>5</sup> C.C. Giurescu, *Istoria românilor*, vol. I, București, 1943, p. 37.

Guvernatorul provinciei avea atribuții de ordin politic, judecătoresc și administrativ. După împărat, el avea cea mai mare competență asupra tuturor locuitorilor din provincie. Competența sa jurisdicțională era identică cu cea pe care o aveau consuli pretori, prefectul orașului și al pretoriului din Roma, putând totodată să dispună măsurile corespunzătoare.

Pe plan local, cei mai de seamă magistrați orașenești – *duumviri* și *quatuorviri* – aveau în primul rând atribuții judecătorești, fapt pentru care se mai numeau și „cei care împart dreptatea (*ius dicere passum*)”<sup>6</sup>. Competența lor judecătorească (*ratione materiae*) mergea până la o sumă de bani, diferențiată de la oraș la oraș. Cu toate acestea, părțile în litigiu puteau conveni să se judece în fața magistraților orașenești și pentru o sumă mai mare, deoarece o asemenea competență nu era de ordine publică. Pe lângă jurisdicția contencioasă, magistrații municipali îndeplineau și una grațioasă, constând în eliberări de sclavi și emancipări<sup>6</sup>.

Ca mijloace de constrângere această categorie de magistrați puteau folosi amenzi și luarea în gaj a unor bunuri din patrimoniul cetățenilor recalcitranți. Tot acestei categorii de magistrați îi revenea ca atribuție prezidarea alegerilor municipale, organizarea jocurilor și a serbărilor, adjudecarea serbărilor publice, arendarea proprietăților comunale, precum și unele atribuții în gestiunea financiară a orașului. În materie de delict, procedura de judecată în Dacia era aceeași ca și în celelalte provincii imperiale romane. Cetățenii romani se adresau instanțelor potrivit procedurii formulare. Guvernatorul sau reprezentantul său (*legatus*) trimitea părțile, după ce le dăduse formula, la un judecător, care statua *in iudicio*. Cu toate acestea, guvernatorul putea judeca personal pricinile, fără a mai trimite la judecător (așa-zisa procedură *extra ordinem*).

În materie penală, guvernatorul avea *ius gladii*, ceea ce îi dădea dreptul să condamne la moarte pe locuitorii provinciei, cu excepția fruntașilor din rândul popoarelor supuse (*ex principalibus alicums civitatis*), cărora pedeapsa capitală nu le putea fi aplicată decât de împărat<sup>7</sup>. Istoricii consemnează faptul că în timpul stăpânirii romane, dacii liberi și-au păstrat vechile lor instituții politico-juridice cu toate că sistemul de drept roman – ca și limba și civilizația latină – nu le erau străine, datorită legăturilor dintre autohtoni pe întreg cuprinsul Daciei. După retragerea administrației și armatei romane a urmat o perioadă de trecere spre o nouă orânduire socială, când apar germeii feudalismului.

În perioada zorilor evului mediu, puterea politică a fost deținută de clasa stăpânilor de pământ care aveau monopolul administrației și justiției. În privința dreptului, obiceiul (*cutuma*) este izvorul principal în prima perioadă a feudalismului dezvoltat; legislația scrisă apare mai târziu și are un caracter canonic și feudal.

---

<sup>6</sup> *Ibidem*; vezi și A.D. Xenopol, *Istoria românilor din Dacia Traiană*, IV, București, 1929, p. 21-35.

<sup>7</sup> A.D. Xenopol, *op. cit.*

Până la cele dintâi *legiuri fundamentale* ale statului nostru, adică până la Regulamentul Organic al Munteniei din 14 iulie 1831 și până la Regulamentul Organic al Moldovei din 1 ianuarie 1832, nu se poate vorbi de o organizare administrativă descentralizatoare în Țările Române, cu toate că orașele aveau atribuții de putere publice, aveau personalitate morală<sup>8</sup>.

În trecutul nostru, Domnul, ca și împăratul în statul bizantin, era Judecătorul suprem, la care oricine se putea îndrepta, pentru orice pricină<sup>9</sup>.

Viața de stat a principatelor românești n-a cunoscut justițiile feudale, exercitate de seniorii feudali cu vasalii lor și, mai târziu, delegate de ei unor funcționari. De asemenea, nu a cunoscut nici justițiile municipale și ecleziastice de sine-stătătoare, împotriva cărora regele să lupte cu ajutorul juriștilor, pentru extinderea dreptului lor de judecată. La noi, justiția n-a devenit niciodată patrimonială și toate principiile de judecată au fost totdeauna tot atâtea „cazuri regale”. Justiția n-a încetat niciodată de a emana de la Domn<sup>10</sup>.

Organizarea statală a Principatelor Române a prezentat de la început un caracter unitar și centralist. Domnul concentra în mâinile sale, pentru întreg teritoriul principatelor, puterile legiuitoare, executivă și judecătorească. Domnul putea da ordine permanente și obligatorii ca niște legi, el era supremul judecător<sup>11</sup>. Domnul era obligat să rămână credincios obiceiului pământului și, când se recurgea la jurători, el nu avea decât posibilitatea de a confirma soluția adoptată de aceștia sau să recurgă la un număr îndoit de jurători, cu care să dovedească strâmbătatea celor dintâi cu privire la dreptul emanat. Procedul legiferării nu era prea cunoscut în trecutul nostru îndepărtat. Legea era obiceiul pământului, născut odată cu formarea poporului român și cu întemeierea principatelor. Când se introducea vreo orânduială nouă, legiuitorul era Domnul. Aplicarea legilor era o îndoită formă a distribuirii justiției și a îndestulării serviciilor publice și era tot în mâna Domnului; nu se născuse ideea separației puterilor.

La noi, ca și la alte popoare, întâlnim de la început două feluri de organe ajutătoare ale Domnului în îndeplinirea atribuțiilor sale: corpul consultativ, pentru hotărârea măsurilor de luat, și agenții de execuție, care executau hotărârile luate<sup>12</sup>. Primii sftnici domnești au fost recrutați dintre capii familiilor stăpânitoare care formau nobilimea teritorială. Dregătoriile apar treptat în secolele XIV și XV. Cel mai vechi dregător a fost marele vornic<sup>13</sup>. Vornicul muntean, ca de altfel și vornicul moldovean, era judecătorul personalului curții și

<sup>8</sup> Nicolae Iorga, *Istoria Românilor și a civilizației lor*, București, 1929, p. 117.

<sup>9</sup> Val. Al. Georgescu, *Justiția domnească în Țara Românească și Moldova (1611-1831)*, vol. I, București, 1979, p. 22.

<sup>10</sup> *Ibidem*, p. 198.

<sup>11</sup> Al. Buzescu, *Domnia în Țările Române până la 1866*, București, 1943, p. 155-159.

<sup>12</sup> C.C. Giurescu, *Contribuții la studiul marilor dregătorii în secolele XIV-XV*, Vălenii de Munte, 1926, p. 160-161.

<sup>13</sup> T. Bălan, *Vornicia în Moldova*, în „Codrul Cosminului”, VII (1931-1932), p. 63.

mai marele judecător al țării întregi. Era capul poliției și siguranței statului. În Oltenia, atribuțiile sale erau exercitate de către marele ban.

Dregătorii județelor, în Muntenia, și ai ținuturilor, în Moldova, aveau, ca reprezentanți ai Domnului, atribuții administrative, judecătorești, fiscale și militare. Ei se numeau în Muntenia, de regulă, căpitani și, excepțional, vornici, iar în Moldova pârcălabi, staroști, vătafi, serdari sau vornici. Constantin Mavrocordat, în timpul domniilor lui în Moldova și Muntenia, între anii 1735-1748, a desființat aproape în totalitate vechea organizare militară a slujitorilor, a luat dregătorilor de districte atribuțiile militare și le-a schimbat totodată titlul în acela de ispravnici care aveau și atribuții judecătorești. Din cauza atribuțiilor judecătorești, ispravnicilor li se mai zicea uneori și „boieri judecători” pentru „tot obrazul, orice breaslă ar fi”<sup>14</sup>.

Constantin Mavrocordat i-a obligat pe ispravnici să judece ei înșiși, să țină condică pentru pricinile ce le judeca, să fie asistați în cazul unor pricini mari, referitoare la moșii și țigani de doi *mașăli* din județe (*mașăli* era denumirea descendenților boierilor de categoria a doua, spre deosebire de descendenții boierilor mari, care se numeau *neamuri*). Tot el le-a interzis să judece tâlhăriile, dând dispoziții ca ei să îi cerceteze numai pe tâlhari și să-i înainteze la divanul domnesc „cu vina în scris”, cu amănuntul „... făcând știre cu carte slobodă de pagubele ce au fost, căci nu se cuvine ca același agent să fie și *globnic* și judecător”<sup>15</sup>.

În unele târguri și orașe mai însemnate, în locul dregătorului ținutului respectiv, judeca un alt dregător reprezentant al centrului. Astfel, în Muntenia era pârcălabul de Câmpulung, numit de la mijlocul secolului al XVII-lea ispravnic, iar din secolul al XVIII-lea epistat, precum și pârcălabul și vornicul de târg din Târgoviște.

Acest tip de judecată a fost mai mult răspândit în orașele Moldovei din cauza organizării speciale, foarte vechi a „ocoalelor” dependente de unele târguri. Nefiind o organizare riguroasă, erau sate care, așa cum spun documentele vremii, „umblau cu ocolul târgului” și altele „cu ținutul” și, din această cauză, uneori se iveau rivalități jurisdicționale între autoritățile ținutale și cele din orașe. Modul de împărțire a dreptății trebuie deosebit de judecata autorităților comunale alese – a șoltuzilor și pârgarilor, care puteau și ei pronunța globire (amendă) și lovituri de toiege<sup>16</sup>.

În ceea ce privește justiția ecleziastică, ea se exercita asupra fețelor bisericesti, cât și asupra laicilor pentru abaterile lor de la îndatoririle lor bisericesti și spirituale. Fețele bisericesti de la noi nu s-au bucurat, ca acelea din Ungaria, de un „*privilegium fori*”, în virtutea căruia plângerile de orice natură

---

<sup>14</sup> Dan Berindei, *Ispravnicul sau ispravnicii scaunului Bucureștilor*, în „Studii și cercetări științifice. Istorie”, Iași, 1962, p. 91.

<sup>15</sup> *Ibidem*, p. 95.

<sup>16</sup> C.C. Giurescu, *op. cit.*, p. 162.

îndreptate împotriva lor să fi fost de competența justiției eclesiastice. Pentru vinovății fără legătură cu misiunea lor fețele bisericești erau, la noi, susceptibile de a fi judecate deopotrivă de instanțele bisericești, cât și de cele laice. Infracțiunile cu caracter religios, a căror sferă, după cum se știe, era în vechime foarte largă, fie că erau săvârșite de persoanele bisericești, fie de mireni, erau și ele judecate fie de justiția eclesiastică, fie de către cea laică, afară de cazul când Domnul le rezerva judecării bisericești<sup>17</sup>.

La fel ca și în Imperiul bizantin, și la noi, toți dregătorii, mari și mici, puteau, în îndeplinirea atribuțiilor lor, să pedepsească cu bătaia sau să-i amendeze pe cei ce încălcau legea. Era firesc, în aceste condiții, să fi fost o favoare foarte căutată de proprietari ca oamenii din satele lor să fie scutiți de amestecul dregătorilor judecătorești domnești. Când acorda asemenea scutiri, Domnul își rezerva de obicei cazurile de omor și de răpiri de fete. În acest mod, judecător rămânea în sat proprietarul sau Domnul. El putea crea sau suprima după bunul plac competența judecătorească a unora sau altora din diverșii agenți ai puterii executive. Din această cauză s-a acordat unor slujbași vamali din târguri dreptul de a cerceta chiar pricinile de „curvii și hoții” și de a amenda și certa rezervând Domnului numai vinele (cauzele) cele mari. Nu a existat nici o altă normă în aceste atribuții de competență judecătorească decât arbitrul domnesc<sup>18</sup>.

În general, se poate spune că orice dregător mare sau mic avea drept de judecată pentru contravențiile privitoare la competența sa administrativă. Dregătorii la care ne-am referit mai sus erau competenți numai în materie civilă, în materie de contravenții și de delikte mici. Ei nu aveau nici o competență în pricinile în care era parte vreun boier-dregător mare. Dregătorii-judecători pe care i-am amintit erau subordonați, în Moldova, la început unui singur mare vornic, apoi, din 1568, la doi mari vornici – cel din Țara de Jos, cu reședința la Bârlad, și celui din Țara de Sus, cu reședința la Dorohoi. În Muntenia, în 1761 s-a deosebit un mare vornic al Țării de Sus și altul al Țării de Jos. În Oltenia, spre sfârșitul secolului al XV-lea întâlnim marele ban<sup>19</sup>.

Competența lor era definitivă prin aceea că numai ei puteau judeca pricinile de omor și că numai ei puteau pronunța pedeapsa cu moartea. De asemenea, puteau judeca orice alte pricini. Judecata avea loc la casele lor, fie în locul de reședință, fie ori unde se deplasau în circumscripția lor. Peste toți judecătorii mai mare era Domnul, care judeca în sfatul său.

Logofătul din Principate a fost funcționarul însărcinat cu pregătirea și pecetluirea actelor domnești. Lui îi erau adresate și de la el plecau toate actele de procedură referitoare la pricinile pe care le judeca Domnul. În acest context trebuie amintit și marele armaș care, deși nu era boier de sfat, prin grija lui se

<sup>17</sup> Ștefan Berechet, *op. cit.*, p. 110.

<sup>18</sup> Vezi Val. Al. Georgescu, *op. cit.*

<sup>19</sup> Vezi Nicolae Grigoraș, *Dregătorii târgurilor moldovenești și atribuțiile lor până la sfârșitul secolului XVI*, în „Studii și cercetări științifice. Istorie”, Iași, 1942.

executau sentințele de condamnare la moarte și tot el era supraveghetorul temnițelor. Spătarul, paharnicul, stolnicul, comisul, slugerul, pitarul și alți dregători care îndeplineau funcții ale curții aveau însă cu toții și atribuții judecătorești în tot cuprinsul țării. De la o vreme, numai judecata marilor vornici în Moldova, a marelui vornic și a marelui ban în Muntenia era obligatorie; ceilalți dregători mari nu puteau judeca decât dacă împlicinații recurgeau la ei<sup>20</sup>.

În Transilvania, limba oficială fiind latina medievală, numele dregătorilor erau latinești. Logofătul se numea *cancelarius*, vornicul *dopifer*, postelnicul *camerarius*, vistiernicul *thesaurarius*. În Transilvania a existat, după 1526, o dietă la care luau parte reprezentanții nobilimii, ai clerului și ai orașelor. Aceasta avea pe lângă atribuții legislative și numeroase atribuții administrative<sup>21</sup>.

În Moldova, ca și în Muntenia, Domnul avea un sfat domnesc ce se compunea din boieri-dregători mari în funcție. Uneori, acestora li se adăugau și foști boieri mari, precum și, fie *ratione materiae*, fie *ratione personae*, mitropolitul și episcopii. Sfatul domnesc era totodată organul suprem legislativ, executiv și judecătoresc al țării<sup>22</sup>.

Domnul, în sfatul domnesc, judeca:

- a) orice plângeri împotriva deciziilor dregătorilor, precum și orice pricini voia să evoce dinaintea sa;
- b) în exclusivitate, pricinile în care era parte vreun boier-dregător mare;
- c) cazurile, de obicei de omor și de răpiri de fete, ce și le rezervase față de satele cărora le acordase proprietarilor imunitate de jurisdicție.

Sistemul jurisdicțional românesc prezintă asemănare cu cel în vigoare la periferia imperiului roman, în epoca de decadență. Funcționarul de atunci avea tendința să transforme vechea *Judicatio*, care era atât de complicată, de diferențiată și de plină de garanții pentru indivizi, într-o *coercitio* aproape exclusiv polițienească. Guvernatorii acestor provincii erau numiți uneori *judices*. Subalternii lor aveau și ei drept de judecată. Cel mai mic în ierarhie era *civilis judex*, care venea și cel mai des în contact cu poporul de rând.

Acest sistem asemănător cu cel de la periferia imperiului roman în epoca de decadență a existat și în statele barbare din Occident înainte de feudalitate. Funcționarul regal din aceste state era numit *judex*, *judex publicus*, *judex fiscalis* și ca urmare a vechii organizări a popoarelor germanice, încă din epoca merovingiană, funcționarii mari regali, *dux*, *comes*, *graf*, nu făceau altceva decât prezidau judecata, ratificau și executau sentințele pe care le pronunțau ca judecători. Confuzia între atribuțiile administrative și cele judecătorești nu mai era deplină. Aceasta a făcut ca pretutindeni să se ajungă destul de timpuriu la complete de

---

<sup>20</sup> Nicolae Stoicescu, *Sfatul domnesc și marii dregători din Țara Românească și Moldova (sec. XIV-XVII)*, București, 1971, p. 310.

<sup>21</sup> Ștefan Pascu, *Contribuțiuni documentare la istoria românilor în sec. XIII și XIV*, Cluj, 1944, p. 215.

<sup>22</sup> Vezi Nicolae Grigoraș, *Atribuțiile judecătorești ale sfatului domnesc până la sfârșitul sec. XVI*, în „Studii și cercetări științifice. Istorie“, Iași, 1961.

judecată, precum și la un început de delimitare între atribuțiile judecătorești și cele administrative<sup>23</sup>.

Ca și la Merovingieni, au existat și la noi două feluri de sfaturi ale suveranului (ale domnului): unul restrâns – *placitum palati* și altul mai larg, care se aduna mai rar – *placitum generele* sau *conventum publicum*. Sfatul restrâns al Domnilor noștri nu a evoluat ca acela din Ungaria, unde, începând cu secolul al XIII-lea, au intrat, treptat, mai întâi nobili cu oarecare cunoștințe de legi, ziși *assessores* sau consilieri, care puteau judeca și în lipsa seniorilor laici și bisericești și, mai apoi, prelați și baroni aleși de adunarea națională<sup>24</sup>.

Cu timpul, regele din orice altă țară a judecat în persoană din ce în ce mai rar și treptat i-au fost rezervate judecății numai unele cazuri; la noi, Domnul nu a încetat niciodată a exercita personal deplinătatea atribuțiilor lui judecătorești. Niciodată nu s-a desprins la noi din sfatul domnesc o deosebită curte domnească de judecată. Boierii divanului erau calificați drept simpli martori la judecată. Cu toate acestea, uneori, Domnul dădea câte o pricină în cercetare boierilor divanului sau numai câtorva dintre ei. Boierii divanului hotărau în chestiuni de proprietate, după care urma să se facă „drese domnești“ (ordin)<sup>25</sup>.

Tot Domnul putea să trimită o pricină spre cercetare marilor vornici sau oricărui alt dregător, iar hotărârile chiar ale marilor boieri ai divanului erau date sub rezerva hotărârii supreme a Domnului. Judecata marilor bani de Craiova, cu sau fără divan, putea fi atacată înaintea Domnului. O sentință nu era niciodată definitivă, deoarece Domnul avea dreptul să o reformeze tot așa cum avea dreptul să evoce orice pricină dinaintea sa. Schimbarea domnului era un bun prilej ca un proces să poată fi reluat. Ceea ce noi astăzi numim apel la acea vreme nu era în fond decât o principală absență a autorității lucrului judecat<sup>26</sup>. Apelul cunoscut astăzi ca o cale de atac se reducea în trecutul nostru la un fel de drept de jeluire la superior împotriva actului inferiorului și era firesc să fie așa atâta timp cât era o completă confuzie între atribuțiile executive și cele judecătorești ale dregătorului. La acea vreme nu se cunoștea separația puterilor în stat și de aceea plângerile (jeluirile) împotriva sentințelor se putea prezenta Domnului ca și cele împotriva oricărui act administrativ. A intrat în limbajul popular expresia „cu jalba în proșap“, care nu era altceva decât forma sumară a plângerii, când Domnul mergea la plimbare.

Nu se poate vorbi în vechiul nostru drept despre prime instanțe de judecată și de instanțe de apel, de grade de jurisdicție, ci numai de jeluire sau plângeri împotriva actelor („hotărârilor“) dregătorilor judecători. Această lipsă era suplinită de dreptul Domnului de a pedepsi pe boierul care chiar și din neștiința legilor judecase strâmb. Domnul putea, deopotrivă, să pedepsească pe

<sup>23</sup> *Ibidem*, p. 41.

<sup>24</sup> N. Stoicescu, *op. cit.*, p. 101.

<sup>25</sup> Val. Al. Georgescu, *Justiția domnească...*, p. 221.

<sup>26</sup> *Ibidem*, p. 224.



jeluitoare dacă judecata dregătorului se dovedea dreaptă. Pretinsul apel nu era decât o plângere care părea jignitoare pentru dregătorul pe care-l viza<sup>27</sup>.

Istoriografii consemnează și cazuri, când, deși străini, locuitorii ai Principatelor erau judecați de o instanță străină și sentința era validată de instanțele românești. Ambrozie Kobok, din Huși, s-a judecat la Brașov cu un sas, Kelemen, pentru 20 boi. Un italian cu un armean din Suceava s-au judecat în Polonia pentru niște bani. Străinii, armeni și ruteni, din Suceava erau judecați, primii după „*Jus armenicum*“, iar italianul după „*in ius civile*“ în Lemberg, deși locuiau în Moldova.

Negustorii, după privilegiile de libertate ale comerțului, se judecau pentru neînțelegerile lor, numai de domn și nu de instanțele inferioare. Astfel, din Târgoviște, la 14 iulie 1475, domnul Munteniei comunica negustorilor brașoveni: „Și dacă cineva dintre oamenii voștri ar avea vreo treabă sau vreo nevoie în țara domniei mele, acela să vie la domnia mea, iar domnia mea îi voi face dreptate după legea cea dreaptă”<sup>28</sup>.

În Moldova, sub Ștefan cel Mare, la 13 martie 1458, în baza unui privilegiu comercial dat brașovenilor, li s-a îngăduit să-și vândă marfa prin toate târgurile și cetățile moldovene, fixându-le și vama ce trebuia plătită pentru fiecare fel de marfă. Neînțelegerile dintre ei și locuitorii țării se judecau numai de domn și nu de dregătorii acestuia: „de asemenea, dacă Brașovenii ar voi să stea și să se judece înaintea noastră, când cineva s-ar jeli împotriva lor; ei să fie volnici a veni înaintea noastră ca să-i judecăm. Nimeni alt cineva în țara noastră, nici boier, nici vornic, nici șoltuz să nu îndrăznească a-i judeca”<sup>29</sup>. Cu toate acestea, judecata putea avea loc în ambele țări. Astfel, la 12 august 1500, Radu cel Mare cerea sibienilor ca să se recunoască judecata lui în pricina dintre oamenii lui, Chircă Dragotă, Gherghina și Drăguș, cu sibienii pentru o pretenție bănească. De aici concluzia că judecata se putea face în ambele țări și fiecare trebuia să recunoască hotărârea dată.

În ceea ce privește recursul în caz de nemulțumire față de judecata judecătorilor inferiori, se adresa către domnul țării, care îl și judeca. În acest sens, menționăm explicațiile domnului Vasile Lupu date castelanului din Cracovia în legătură cu un negustor străin nedreptățit: „ca străini, acești negustori nu pot să aibă recurs la altă protecție decât la a mea”<sup>30</sup>.

### **Regulamentele Organice**

Problema pe care o vom aborda în cele ce urmează este strâns legată de ocupațiile militare străine cu care țările române s-au confruntat nu de puține ori,

---

<sup>27</sup> G.S. Longinescu, *Istoria dreptului românesc din vremile cele mai vechi și până astăzi*, București, 1908, p. 73.

<sup>28</sup> *Ibidem*, p. 145.

<sup>29</sup> *Ibidem*, p. 146; vezi și Nicolae Iorga, *Istoria românilor și a civilizației lor*, București, 1929.

<sup>30</sup> *Ibidem*.

de modul în care s-au exercitat atribuțiile judiciare ale organelor de drept în Țara Românească și Moldova în aceste condiții.

Prin ocupație militară înțelegem faptul ocupării parțiale sau totale a țării de către o armată străină în timpul unui război, adică o ocupație provizorie. Prin aceasta excludem din obiectul expunerii noastre administrarea unor orașe, cetăți sau teritorii românești de către o putere străină cu caracter permanent, în virtutea unei anexări. Astfel au fost cetățile Giurgiu, Brăila, Hotin, Tighina, anexate abuziv și transformate de turci în raiale. În aceeași situație s-a aflat Oltenia între anii 1718 și 1739, sub administrație austriacă în virtutea anexării ei prin tratatul de pace de la Passarowitz (1718), revenită la Țara Românească prin pacea de la Belgrad (1739)<sup>31</sup>.

De asemenea, nu intră în noțiunea de ocupație militară în sensul acestui studiu incursiunile sau încălările asupra unei părți din teritoriu, săvârșite de tătari, până în secolul al XVIII-lea, de poloni sau de cazaci, caracterizate prin durata lor foarte scurtă și prin lipsa lor de efecte asupra vieții de stat.

În general, ocupațiile militare din secolul al XVII-lea și de la începutul secolului al XVIII-lea au fost de scurtă durată. Unele din ele, ca de exemplu cele polone de la sfârșitul secolului al XVI-lea și începutul celui următor, erau legate de acțiuni menite să impună în Moldova un domn aliat sau dependent de puterea ocupantă. Cele mai multe de o durată redusă, rămăneau supuse unor relații rudimentare derivând din starea de război. Forma juridică cea mai frecventă pentru asigurarea continuității vieții de stat și a exercitării atribuțiilor domniei fără domn era organizarea de către domnul care se retrăgea în fața inamicului (Constantin Cantemir în fața polonilor, Constantin Brâncoveanu în fața austriecilor, Grigore Ghica în fața rușilor) a unei căimăcămii pe care, în general, ocupantul o recunoștea și cu care colabora, luându-i uneori un jurământ solemn. O parte din boierime, rămasă pe loc, colabora cu puterea ocupantă, fie din nevoie (unii boieri aveau moșii în zona care cădea sub ocupație), fie din simpatie politică. Unii boieri se „compromiteau” față de turci și la încheierea păcii suportau consecințele care decurgeau din înfrângerea puterii respective.

În secolul al XVIII-lea, după anexarea Olteniei de către austrieci, și odată cu precizarea politicii de expansiune a Rusiei, ocupațiile militare își schimbă caracterul. Ele devin mai lungi (în medie, durează trei-patru ani) și tind să realizeze o administrație civilă care să servească deopotrivă interesele militare imediate și cele politice de lungă durată ale puterii ocupante. Fiecare putere – și îndeosebi Rusia – are o puternică partidă de sprijin în fiecare țară, unde ocupația se leagă de eliberarea de sub jugul otoman, dar pune problema noilor raporturi cu puterea care ar fi condus cu succes operațiunea antiotomană. Uneori, ocupația rusă asupra unei părți din teritoriu este simultană cu ocupația austriacă

<sup>31</sup> Șerban Papacostea, *Oltenia sub stăpânirea austriacă (1718-1739)*, București, 1971, p. 470.

asupra altei părți din aceeași țară (de exemplu, ocupațiile asupra Moldovei din 1789-1791). După 1774, Rusia acționează și ca putere protectoare, recunoscută ca atare de Turcia prin tratatul de la Kuciuk-Kainargi.

Sub toate aceste ocupații, se pun probleme noi de conducere politică a țărilor române și de administrare a justiției, care ne vor reține atenția în mod deosebit.

Pe linia acestei evoluții, ocupația rusă din 1739 constituie o formă de trecere. Se folosește încă instituția căimăcămiei, iar adeziunea boierimii este importantă. Această ocupație s-a petrecut în cursul războiului rus-austro-turc din 1735-1739, când rușii au chemat (1736) din Țara Românească pe Constantin, fiul lui Șerban Cantacuzino, iar din Moldova pe Constantin Cantemir. Amândoi au luat parte activă la război, în fruntea unor corpuri de militari români. Acești fii de domn erau destinați, în intenția rușilor, să devină domni în țara respectivă. După bătălia de la Stăuceni și după capitularea Hotinului, Constantin Cantemir a intrat în Iași ca un adevărat domn<sup>32</sup>. Domnul Moldovei, Grigore Ghica, numise o căimăcămie compusă din boierii Sandu Studza, vel logofăt, și Iordachi Cantacuzino, vel vornic, și se retrăsese pentru a nu cădea în mâna rușilor. La 5 septembrie 1739, conducerea armatei ruse a încheiat o convenție cu „deputații stărilor“, prin care Moldova era declarată independentă sub ocrotirea Rusiei. Se garantau privilegiile boierilor, caimacamii au fost menținuți, iar Constantin Cantemir a fost făcut protosenator. Nemulțumirea împotriva caimacamilor<sup>33</sup>, a dus la arestarea lor și trimiterea în cetatea Hotinului, de unde, prin mijlocirea lui Grigore Ghica au fost mai târziu eliberați. Această ocupație a cuprins numai o parte din Moldova, deoarece domnul Grigore Ghica, fără să părăsească țara, s-a mișcat mult, mai ales în Țara de Jos. Țara de Sus, ocupată de ruși, a cunoscut o relativă suspendare a justiției domnești și chiar a divanului regulat, cu toate că puterea ocupantă urmărea continuarea vieții normale și respectarea obiceiurilor țării, în măsura în care nu contraziceau interesele ei militare.

Regulamentele Organice din Țara Românească (1831) și Moldova (1832) au continuat efortul de modernizare a justiției din Principate, încercând să despartă puterea judecătorească de cea executivă<sup>34</sup>, să laicizeze justiția<sup>35</sup>, să stabilească modul de recrutare a judecătorilor, ce vor fi retribuiți de stat, fără a mai primi avantaje de la părți<sup>36</sup>, să scurteze cursul judecății<sup>37</sup>.

---

<sup>32</sup> I. Neculce, *Letopisețul Țării Moldovei și O seamă de cuvinte*, ed. îngrijită de Iorgu Iordan, București, 1959, p. 390.

<sup>33</sup> *Ibidem*, p. 373.

<sup>34</sup> *Regulamentele Organice ale Valachiei și Moldovei*, București, 1944. Art. 240 ROV; art. 229 ROM (în continuare, s-a abreviat: ROV, pentru Regulamentul Organic al Țării Românești, și ROM, pentru Regulamentul Organic al Moldovei).

<sup>35</sup> Art. 240 ROV; art. 299 ROM.

<sup>36</sup> Art. 219 și 238 ROV; art. 283 și 286 ROM.

<sup>37</sup> Art. 329 ROV; art. 309 ROM.

Regulamentele Organice distingeau două categorii de instanțe judecătorești: ordinare și extraordinare, în prima categorie intrând instanțele civile, care mai erau sub influența clerului numai în ceea ce privește judecătoriiile sătești, iar în cea de a doua instanțele militare și cele ecleziastice, pentru care sunt stabilite reguli proprii. Instanțele civile, la rândul lor, erau și ele ordinare și speciale, din a doua categorie făcând parte judecătoriiile „du prin sate” sau *de împăciuire*<sup>38</sup> și *judecătoriiile sau tribunalele de comerț*<sup>39</sup>.

În fiecare sat se înființează câte o *judecătorie sătească*, compusă din preotul satului și trei jurați aleși pe un an de locuitorii satului; reclamantul nu se putea adresa tribunalului de județ decât făcând dovada că împăciuirea nu a reușit. Aceste judecătorii aveau și competență contencioasă, în ultimă instanță, în pricini în valoare de 10-15 lei în Moldova și 15 lei în Țara Românească. Tot în Țara Românească, o lege din 5 ianuarie 1832, „pentru osebirea căderilor și datoriiilor între partea judecătorească și cărmuitoare a județelor” dădea cărmuitorilor județelor și subcărmuitorilor plășilor dreptul de a judeca cu desăvârșire pricinile de vini polițienești mici și sarcinile de datorii până la 15 lei<sup>40</sup>.

*Instanțele civile ordinare* erau de trei grade: a) „judecătorii de județ de întâia cercetare” (ROV) sau „tribunalul de ținut” (ROM); b) „divanurile judecătorești” (ROV) sau „divanurile de apelație” (ROM); c) „Înaltul divan” (ROV) sau „Divanul domnesc” (ROM).

Atât în Țara Românească, cât și în Moldova, se înființează câte o *judecătorie* (tribunal) în fiecare județ (ținut)<sup>41</sup>. Această *instanță de prim grad* se compune dintr-un președinte și doi membri, iar în Țara Românească și un procuror, numiți de Domn. Ea era competentă să judece în primă instanță toate pricinile civile și comerciale, iar în ultimă instanță pe cele inferioare sumei de 150 de taleri (ROV) sau 1.500 de piaștri (ROM). Pricinile corecționale (adică cele pentru care legea prevede pedeapsa închisorii de „un an cel mult”), erau judecate, în Țara Românească de judecătorii de întâia cercetare, în primă instanță, cu apel la divanul judecătoreșc; în pricinile criminalicești judecătorii de întâia cercetare făcea numai cercetări și trimitea spre judecare divanului judecătoreșc faptele de „omor, cercare de omor, tâlhărie, hoție cu spargere sau cu orice altă siluire precum și orice alte nelegiuri...”<sup>42</sup>.

În ce privește *competența penală* a tribunalelor de ținut, printr-o lege din 1844, tribunalul Iași se va împarte în două secții, fiecare cu un președinte și doi judecători.

S-a mai înființat la București o „Judecătorie a poliției”, compusă dintr-un președinte și doi membri, care va judeca „gâlcevuri, bătăi și alte vini mici, ce se chiamă polițienești”, întâmplare în capitală și care nu se pedepsesc mai mult

<sup>38</sup> Art. 264-266 ROV; art. 319 ROM.

<sup>39</sup> Art. 299-315 ROV; art. 333-341 ROM.

<sup>40</sup> ROV, București, 1847, p. 316-323.

<sup>41</sup> Art. 213, 242-263 ROV, art. 301-318 ROM.

<sup>42</sup> Art. 262 ROV.

„decât o închisoare de trei zile și până la toiege 50“; vinovații de fapte mai grave erau trimiși „cu raport pe scurt“ și cu corpurile delictive la judecătoria județului Ilfov. Judecătoria de poliție era competentă să judece și pricini civile în legătură cu faptele penale ce cad în competența ei, dacă nu au o valoare mai mare de 50 de taleri. În județe, „învinovățirile cele mici care se osândesc numai la închisoare de trei zile“ se judecau de cârmuitori; toate celelalte se trimiteau la judecătoria de întâia cercetare (art. 316-318). Printr-un ofis domnesc din 8 august 1855<sup>43</sup>, s-au reorganizat „atribuțiile și competența judecătoriei de poliție“, dându-i-se și numele de „tribunal polițienesc“.

Ca *al doilea grad de jurisdicție* în Țara Românească se înființează și se organizează pe larg<sup>44</sup> două „divanuri judecătorești“ la București (unul civil, compus dintr-un președinte și șase membri, și unul penal, compus dintr-un președinte, patru membri și un procuror), competente să judece apelurile declarate împotriva hotărârilor civile, comerciale și penale pronunțate de judecătorii de întâia cercetare din județele din stânga Oltului, și alte două divane la Craiova (unul civil, compus dintr-un președinte și cinci membri, și altul penal, compus dintr-un președinte, trei membri și un procuror), competente să judece apelurile declarate împotriva hotărârilor civile, comerciale și penale pronunțate de judecătorii de întâia cercetare din județele din dreapta Oltului.

În *Moldova*, în ceea ce privește organizarea și competența instanțelor penale, prin faptul că Regulamentul Organic a transformat Departamentul criminalicesc – înființat în 1789 și existent la 1832 – în „Tribunalul de pricini criminale“, cu competența de a judeca „toate pricinile criminale“, s-au creat reguli de organizare și competență diferite de cele din Țara Românească în materie penală<sup>45</sup>.

Astfel, la Iași se crează două „divanuri de apelație“, unul pentru ținuturile din Țara de Sus și celălalt pentru ținuturile din Țara de Jos. Fiecare divan se compunea dintr-un președinte și patru „asesori“ aleși de Domn și avea în competența sa judecarea apelurilor declarate în contra hotărârilor civile și comerciale pronunțate de tribunalele de ținut din jurisdicția sa<sup>46</sup>, spre deosebire de divanele muntene, care judecau și apelurile penale. Această restrângere a competenței divanurilor apelative moldovenești de datorează faptului că art. 347 dădea în competența Tribunalului de pricini criminale „toate pricinile criminale; el va judeca toate făcerile de rău, sau greșalele acelor pârâți, care cercetându-să mai întâi de către tribunalele ținuturilor, i se vor trimite după cuprinderea articolului 314 și 316“, în realitate 313 și 315, care prevedeau obligația

---

<sup>43</sup> C. Brăiloiu, *Legiuirea Caragea. Colecțiune de legi, ordonanțe și decrete domnesci*, vol. I, București, 1865, p. 648.

<sup>44</sup> Art. 267-298 ROV.

<sup>45</sup> Val. Al. Georgescu, Petre Strihan, *Judecata domnească în Țara Românească și Moldova. 1611-1831, Partea I, Organizarea judecătorească*, vol. I-II, Editura Academiei Române, București, 1979, p. 254.

<sup>46</sup> Art. 320-332 ROM.

tribunalului ținutal de a aresta pe infractorii din ținut, a le cerceta faptele și a întocmi un raport amănunțit asupra lor, pe care îl va trimite Tribunalului de pricini criminale împreună cu infractorii și cu corpurile delictive.

O lege din 1845 a desființat cele două divane și a înființat „un singur divan de apel pentru toată țara”, compus dintr-un președinte și „șase asesori”, reduși prin legea din 26 ianuarie 1846 numai la patru, adăugându-se însă și „trei candidați” care îi puteau înlocui pe asesori în cazul când aceștia ar fi fost împiedicați să judece<sup>47</sup>.

*Tribunalul polițienesc* (compus dintr-un președinte și doi membri), înființat la Iași<sup>48</sup>, era competent să judece bătăile, certurile și alte fapte mărunte săvârșite în oraș de oamenii de rând, iar în ținuturi erau competenți ispravnicii administratori să judece fapte ce nu se pedepsesc cu mai mult de cinci zile de închisoare; la „întâmplare de greșeli mai mari, vinovatul se va da în giudecata tribunalului ținutului, carele fără de nici o prelungire, va cerceta vinovăția lui”. Competența tribunalului ținutal se limitează la această cercetare, după aceea fiind obligat, conform art. 315, să-l trimită pe infractor, cu un raport amănunțit și cu corpurile delictive Tribunalului de pricini criminale, care, după cum am văzut, avea plenitudine de jurisdicție penală.

*Tribunalul de pricini criminale*<sup>49</sup> se compunea dintr-un președinte și doi membri; un avocat asigura apărarea acuzaților în cursul procedurii. Tribunalul putea fi sesizat, potrivit art. 315, prin plângerea directă a persoanei ce se simțea lezată de o crimă sau un delict, ori de tribunalele de ținut. Hotărârile acestui tribunal se puneau „în lucrare numai după cercetarea lor de către divanul domnesc și întărirea lor de către domnul” (art. 357), având deci caracterul unei anaforale.

*Înaltul divan* din Țara Românească<sup>50</sup> și *Divanul domnesc* în Moldova<sup>51</sup> constituiau *al treilea grad de jurisdicție*. În Țara Românească, *Înaltul divan* se compunea dintr-un președinte, care era marele ban, șase judecători și doi supleanți, fiind competent să judece apelurile declarate împotriva deciziilor divanelor judecătorești și ale tribunalelor de comerț. Cu toată exprimarea categorică a art. 319, el nu era ultimul grad de jurisdicție, pentru că tot în Regulament (art. 324) se mai prevedea o *a patra instanță* competentă să judece pricinile asupra cărora se pronunțase *Înaltul divan* numai cu majoritate de voturi, dând soluții contrare deciziilor instanțelor inferioare, iar opinia separată a minorității formată din doi membri era conformă cu hotărârile acelor instanțe. În acest caz, la cererea părții nemulțumite, Domnul era obligat să restituie pricina *Înaltului divan*, care o rejudeca, de data aceasta sub președinția logofătului dreptății (cea ce constituia o imixtiune a executivului în activitatea judecătorească) și având în compunerea

<sup>47</sup> S. Pastia, *Codu judiciar pentru tribunalile din Moldova*, Iași, 1862, p. 623 și 695.

<sup>48</sup> Art. 342-345 ROM.

<sup>49</sup> Art. 346-351 ROM.

<sup>50</sup> Art. 319-330 ROV.

<sup>51</sup> Art. 362-366 ROM.

lui și pe toți președinții tribunalelor și Curților din București, afară de cei ce judecaseră pricina ca președinți la instanțele inferioare. Decizia dată era definitivă; Domnul era obligat să o confirme și să o execute, el neparticipând însă la judecată, ceea ce era conform principiului separării puterilor, înscris în art. 212. Imixtiunea Domnului în autoritatea judecătorească se reducea astfel la confirmarea hotărârilor divanului sau la trimiterea pricinilor spre rejudecare în fața acestei instanțe, precum și la prezidarea instanței supreme în cazul când unul sau mai mulți membri ai ei erau acuzați că au săvârșit vreun delict în exercițiul funcțiunii (art. 328); înlăturarea completă a Domnului din activitatea judecătorească s-a făcut abia prin Convenția de la Paris, din 1858.

În *Moldova*, *Divanul domnesc* se compunea dintr-un președinte, care era Domnul, și șapte membri, patru desemnați de Domn și trei aleși de Obșteasca obicinuită adunare; unul dintre aceștia era desemnat de Domn să îl înlocuiască la președinția divanului în caz de absență. Divanul era competent să judece, în ultimă instanță, toate apelurile civile privind bunuri mobile și imobile declarate împotriva hotărârilor divanelor de apel și cele penale. Domnul avea vot deliberativ numai când opiniile celor șase membri erau împărțite în mod egal. Dacă nu prezida personal divanul, Domnul avea dreptul să-și facă observațiile asupra unei hotărâri ce nu întrunea totalitatea sufragiilor și care i se părea că este dată cu nesocotirea formelor cerute sau a legii. În cazul acesta, divanul avea facultatea să rectifice erorile, dacă le recunoștea, sau să persiste în soluție, arătând rațiunile legale pe care se întemeiase; Domnul era obligat să confirme această hotărâre și să o pună în executare (art. 363). Prin Legea divanului general din 1830<sup>52</sup>, se dispunea că hotărârile divanului domnesc, chiar date cu unanimitate de voturi, pot fi repuse în discuția divanului prezidat de Domn, în cazul când acesta făcuse observații asupra lor cu privire la scăpări din vedere sau călcări ale formelor sau legilor. Apelul de la un Domn la altul este desființat prin art. 364, care prevede că orice pricină hotărâtă de divanul domnesc și întărită de Domn este definitiv terminată și nu va putea fi reînnoită nici de Domnul actual, nici de succesorii săi; anexa R și legea din 1839 sporesc posibilitatea de imixtiune a Domnului în organizarea Divanului domnesc.

Ambele Regulamente Organice<sup>53</sup> prevedeau că, în lipsa unui text de lege care să reglementeze problema dedusă în judecată sau în cazul când textele existente erau neclare, Înalțul divan și Divanul domnesc, dându-și părerea asupra înțelesului textului neclar sau alcătuind un text care să reglementeze pricina dedusă în judecată, îl înștiințau pe Domn printr-un raport deslușitor, pe care Domnul îl dădea în cercetarea unei comisii prezidate de marele logofăt, poruncind, dacă găsea necesar, să se redacteze un proiect de lege lămuritor sau completator, și care, primit fiind de Adunarea obștească, să devină lege.

---

<sup>52</sup> S. Pastia, *op. cit.*, p. 864.

<sup>53</sup> Art. 330 ROV; art. 365 ROM.

Judecătorii de la toate instanțele, în afară de cei de la instanțele comerciale, aleși de neguțători, erau numiți de Domn și judecau „în numele Domnului”, ca și mai înainte. Judecătorii de toate gradele se numeau dintre persoanele ce cunoșteau pravila, pe termen de trei ani; acest termen putea fi prelungit din trei în trei ani, dacă judecătorii se dovedeau destoinici, și după nouă ani în Moldova și zece ani în Țara Românească puteau deveni inamovibili, dacă Adunarea obștească socotea că principiul inamovibilității ar putea fi aplicat fără inconveniente<sup>54</sup>. În practică, nu s-a admis inamovibilitatea magistraților sub regimul regulamentar. Regulamentele Organice proclamau „despărțirea puterilor ocârmuitoare și judecătorească”, publicitatea dezbaterilor și a pronunțării sentinței în procesele civile, comerciale și penale, suprimau vechiul mod de indemnizare a judecătorilor, stabilind salarizarea lor de către stat și interzicându-le orice fel de plocane de la părți, suprimau orice privilegiu de jurisdicție, instanțele determinate de lege fiind aceleași pentru toți justițiabilii și realizându-se astfel o reformă importantă de democratizare a justiției, pe care Constantin Mavrocordat și domnii următori lui fuseseră împiedicați de marii boieri să o înfăptuiască.

Regulamentul Organic din Țara Românească, spre deosebire de cel din Moldova<sup>55</sup>, a creat instituția *ministerului public*. Regulamentul din 1832 „asupra îndatoririlor procurorilor tribunalelor și a divanurilor în pricini civile și comerciale”<sup>56</sup> reglementează pe larg activitatea procurorilor, care este, în primul rând, aceea de a priveghea „cu deadinsul de a se păzi cu toată scumpătatea pravilele și spre a face cunoscut stăpânirii toate lucrările și trebuințele acelor judecătorii”. În al doilea rând, atribuțiile procurorilor sunt generale („cele ce ating de toți procurorii judecătorilor fără osebire”) și speciale („cele ce privesc numai la procurorul cutăreia judecătorii sau cutăruia divan, după atribuțiile ce poate avea judecătorii sau acel divan”). Atribuțiile procurorilor erau, astfel, cu mult mai largi decât cele ce i s-au dat mai târziu, prin legea de organizare judecătorească din 1865.

Ambele Regulamente Organice se ocupau și de *auxiliarii justiției*, de grefieri și ceilalți funcționari judecătorești și de avocați<sup>57</sup>. Organizarea corpului de avocați a fost completată în Țara Românească și Moldova prin alte legi<sup>58</sup>.

Suzeranitatea otomană, exercitată asupra țărilor române de la jumătatea secolului al XVI-lea, n-a constituit niciodată o limită în ceea ce privește sursa puterii judiciare a domnului. Ea nu i-a adus decât limitări și mai ales încălcări

<sup>54</sup> Art. 214 și 215 ROV; art. 281, 282, 284 și 285 ROM.

<sup>55</sup> Ministerul public a fost introdus în Moldova abia prin Legea din 20 martie 1862 „atingătoare de instituirea de procurori pe la tribunalele din Moldova”.

<sup>56</sup> ROV, București, 1847, p. 263-273.

<sup>57</sup> Art. 216, 220-223 și 225-227 ROV; art. 296 și 346 ROM.

<sup>58</sup> Vezi Gh. Ungureanu, *Istoria avocaturii în Moldova*, I, Iași, 1938.



neesențiale în ceea ce privește exercitarea ei sau executarea hotărârilor pronunțate de ea.

Judecățile domnești au fost totdeauna considerate ca emanând de la domn și ca reprezentând expresia puterii lui judiciare supreme, în cadrul autonomiei descrise mai sus. Când domnul judecă, nimic nu invederează că el ar împărți o justiție străină, aceea a sultanului. Dreptul deplin al domnului de a pedepsi, exercitat mai ales pe socoteala boierimii opozante, și împotriva căruia aceasta luptă cu îndârjire, este cea mai sugestivă manifestare a poziției de conducător feudal de stat, vasal sau autonom, poziție esențial deosebită de aceea a unui mare dregător otoman.

În ceea ce privește exercițiul puterii judiciare, hotărârile domnești nu sunt supuse vreunui recurs în fața unui organ al statului suzeran, nici nu au, pentru a fi executorii, nevoie de întărirea acestuia. În mod curent, domnul și divanul, în cazuri în care interese otomane erau în joc, este neîndoielnic că în fapt țineau seamă de astfel de interese, putând merge până la cea mai abuzivă hotărâre. Aceasta rămânea însă numai un fapt de ordin politic. De la o vreme și mai ales în secolul al XVIII-lea, Poarta intervine adesea cu ordine privind judecarea unui proces sau semnalând pricina atenției domnului. Este, desigur, aici, începutul unei imixtiuni care, câtă vreme păstra forma unor recomandări, se putea concilia încă, până la un punct, cu ideea de autonomie. Bineînțeles că, de pe poziția politică a domnului și a boierimii, în astfel de cazuri – totuși excepționale – simpla recomandare putea avea în fapt semnificația unui ordin care impunea și rezolvarea cauzei într-un anumit sens, dacă ținem seama mai ales de metodele brutale ale Porții, în toată politica sa.

Mult mai grave erau însă plângerile supușilor români, în general boieri, la Înalta Poartă împotriva unei hotărâri judecătorești, pentru a se solicita o intervenție otomană în vederea unei noi judecăți „fără strâmbătate“. Aici, însăși clasa dominantă deschidea, pe nesimțite, drumul spre o imixtiune a Porții, tinzând să o investească, împotriva regimului de capitulații existent, cu un drept de control asupra exercitării justiției. Nu se poate spune că Poarta a promovat sistematic această practică și că ar fi generalizat-o, construind pe ea în mod permanent și deschis un drept de control judiciar asupra tuturor hotărârilor pronunțate de domni.

În general, ceea ce trebuie subliniat și în materie judiciară este rezistența – uneori principală și deschisă, și mai adesea sub forme indirecte, inclusiv o tenace inerție – pe care au opus-o pretențiilor de imixtiune, atât domnia, cât și boierimea care participa la administrarea justiției. Cu defecțiunile și concesiile semnalate, s-a putut asigura astfel, în condiții dificile, o relativă respectare a câtorva principii de bază care decurgeau din conținutul istoric al raporturilor de suzeranitate, așa cum ele își vor găsi o exactă expresie scrisă în documentele care, de la o vreme, vor fi invocate ca reprezentând însuși textul – necunoscut direct – al capitulațiilor din secolele XV-XVII.

Odată cu accentuarea tendințelor de penetrare ideologică, economică și politică a Apusului la noi, domnitorii fanarioți au încercat, în cursul secolului al XVIII-lea, să lărgescă sfera de activitate a administrației, între aceștia o contribuție decisivă având Constantin Mavrocordat și Alexandru Ipsilanti.

Atât reforma judecătorească a celui dintâi, cât și opera legislativă reformatoare a celui de-al doilea și-au dovedit necesitatea și caracterul înaintat prin înseși dificultățile de aplicare întâmpinate din partea categoriilor sociale conservatoare. Toate principiile lor, dezvoltate și amendate, s-au impus până la urmă, constituind faza de trecere de la dreptul feudal la cel burghez, ce va domina sistemul de modernizare a justiției românești adoptat de Regulamentele Organice.